

Halina Kudlińska

Stervologiâ, czyli o współczesnej kobiecie rosyjskiej bez cenzury

Acta Neophilologica 8, 155-162

2006

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Halina Kudlińska

Zakład Lingwistyki Stosowanej
Uniwersytetu Łódzkiego

СТЕРВОЛОГИЯ, CZYLI O WSPÓŁCZESNEJ KOBIECIE ROSYJSKIEJ BEZ CENZURY

W rosyjskiej przestrzeni medialnej – na rynku wydawniczym poradników dla kobiet, w usługach (para)psychologicznych, na stronach internetowych – pojawiły się ostatnio w językowym obrazie świata nowe konceptualizacje w polu semantycznym pojęcia ‘kobieta’. Chodzi tu o leksem wartościujący *стерва* i jego pochodne: *стервочка*, *стервоза*, *стервуссимо*, odznaczające się wysokim stopniem ekspresywności i używane często w nowym znaczeniu, którego nie rejestruje – jak dotąd – żaden słownik rosyjski. Warto podkreślić, że słowa te jako byty kulturowe zaliczają się do leksyki bezekwiwalentnej. Odnotować także należy istnienie dwóch rozpowszechnionych neologizmów o charakterze terminologicznym: *стервология* oraz *стервософия*¹.

Niniejszy szkic stanowi próbę usystematyzowania przedstawionego zjawiska oraz zbadania jego wielu istotnych elementów w oparciu o zestawienie obszernych i różnorodnych danych. W centrum naszej uwagi znajduje się najnowsze słownictwo potocznej ruszczyzny o szerokim zasięgu (tzw. wyrazy intersocjolektalne), zgromadzone w oparciu o popularne i liczne poradniki dla kobiet z serii wydawniczej „Стервология”, a także różnorodne źródła elektroniczne (internetowe strony prasowe, materiały reklamowe i recenzje książek, portale i strony tematyczne, teksty spontaniczne, zamieszczone na wielu internetowych forach dyskusyjnych)².

Według wielu słowników objaśniających języka rosyjskiego (Ożeg., Dal, Kuzn., Khimik, SRB)³ rzeczownik *стерва*, nacechowany potocznością schodzącą poniżej normy języka literackiego, przynależy do obszaru językowego określanego terminem *просторечие* i używany jest w znaczeniach:

1. *надаль, труп животного*; (oraz wtórnie w żargonach) *труп человека*.
Por. Dal: *Сегодня корова, завтра стерва*;

¹ Derywaty te funkcjonują w ramach produktywnego typu słowotwórczego, który oznacza nazwy teorii/nauki/doktryny związanej z obiektem określonym w pierwszej części wyrazu złożonego.

² Wykaz wykorzystanych materiałów źródłowych znajduje się na końcu pracy.

³ Niniejszy szkic nie uwzględnia niezwykle interesującego zagadnienia słowiańskiej etymologii słowa *стерва*.

2. *подлый, мерзкий человек* (obelż. o mężczyźnie i kobiecie);

3. najczęściej w najnowszych słownikach (np. Kuzn., Khimik): *подлый, мерзкий человек* (o kobiecie). W obu wymienionych leksykonach jest to znaczenie podstawowe, pierwsze, co oznacza, że słowo *стерва* ma we współczesnej ruszczyźnie prawie wyłącznie konotacje żeńskie. Reasumując można stwierdzić, że wyraz ten w leksykografii rosyjskiej występuje jako ekspresywizm z jednoznacznie negatywną oceną.

Inaczej rzecz się przedstawia w przypadku najnowszych użyc leksemu *стерва* w rosyjskich tekstach kultury masowej, które pozwalają na zbudowanie zgoła odmiennego portretu językowego współczesnej kobiety rosyjskiej. A zatem – kim jest *стерва* jako model kobiety zbudowany w oparciu o zgromadzony korpus tekstów, jako byt kulturowy ukształtowany w świadomości przeciętnego użytkownika ruszczyzny? Jaki jest zestaw cech oraz sfer realno-znaczeniowych, a także typowych form werbalizacji wyznaczających model interpretacyjny badanego pojęcia?

Analizę rozpocznę od uwag ogólnych. Już pobieżny ogląd materiału językowego pozwala zauważyć, iż leksem *стерва* tworzy opozycję dychotomiczną typu **A : nie-A** z innymi eksplikacjami. Przyjrzyjmy się im bliżej:

<i>стерва</i>	<i>нестерва</i>
– <i>настоящая женщина</i> (<i>Стервой, т.е. настоящей женщиной</i> <i>можно стать при желании и</i> <i>изнурительных тренировках.</i>)	– <i>хорошая/обычная⁴ женщина</i> (<i>Стервология – это целая наука,</i> <i>предназначенная для тех, кто устал</i> <i>быть „обычной женщиной”</i>)
– <i>дрянная девчонка/плохая девочка</i> (<i>rog. Хорошие девочки отправляются</i> <i>на небеса, а плохие – куда захотят</i>)	– <i>хорошая девочка</i>
– <i>бизнес-стерва</i>	– <i>бизнес-леди</i>

Na pierwszy rzut oka człon opozycji **A** (*стерва*) otrzymuje znak „–”, gdyż jest wartościowany negatywnie, ale jedynie w tradycyjnym, normatywnym, „standardowym” obrazie świata, budowanym słowami rosyjskiego języka literackiego. Opozycyjny człon **nie-A** (*нестерва*) otrzymuje tu ocenę pozytywną.

Wektory aksjologiczne radykalnie zmieniają swe kierunki, gdy ze świata języka literackiego i tzw. kultury wysokiej przeniesiemy się do antyświata, kontrświata, świata na opak⁵, czyli innego świata możliwego, stworzonego w alternatywnej i opozycyjnej (sub)kulturze popularnej, osadzonej w żywiole ruszczyzny kolokwialnej. W aksjologii antyświata *стерва* otrzymuje wyrazisty znak „+”, natomiast *нестерва* jest wartościowana negatywnie. Waloryzacja melioratywna ujawnia się w eksplikacjach:

⁴ W wyrażeniu *звычайна кобіета* określnik *звычайна* został użyty zgodnie ze znanym w reklamie chwytem ‘zwykły’ = ‘gorszy’. Por. [Zimny 1995: 245-246].

⁵ Warto tu wspomnieć o interesującym ujęciu kategorii potoczności i związanym z nim obrazem antyświata w języku i kulturze rosyjskiej przedstawionym w monografii [Химик 2000].

Ну и стерва! Вот это да! // Стерва – это великолепно, это звучит гордо // Стервы – это наш идеал // Теперь это слово произносят скорее одобрительно.

W jaki sposób kobieta może zmienić swe życie, aby osiągnąć wzorzec i ideał kobiecości zawarty w pojęciu *стерва*? Okazuje się, że najbardziej skutecznym środkiem jest udział w organizowanych powszechnie kursach, treningach i szkoleniach. Często są tu nazwy: *школа настоящей стервы, тренинг „Стервология”, практический курс стервологии*. Inną zalecaną metodą jest lektura odpowiednich poradników, por. wyrażenia: *руководство/пособие по стервологии, настольная книга стервы*. System edukacji w tym zakresie jest nietatwy i wielostopniowy, stąd mamy np. *пособие для начинающей стервы* i *бизнес-класс для деловой стервы* oraz gradację ekspresywnych określeń pod względem prezentowanych umiejętności: *стервочка – стерва – стервоза – стервиссимо*. Doświadczone, sprawdzone w wielu sytuacjach mistrzyni otrzymują określenia: *порядочные, первоклассные, опытные стервы, стервы высшей пробы*. Często dzielą się swym doświadczeniem z innymi; por. tytuły poradników: *„Исповедь одинокой стервы. Очень откровенно”, „Дневник эгоистки, или Стерва поневоле”* itp.

W strukturze semantycznej analizowanego pojęcia zawarty jest znaczny ładunek informacji: *Стерва – это целый набор понятий и свойств, уложенный в единственное емкое слово*.

Szczegółowy opis wizerunku, który przedstawiony został poniżej, uwzględnia podział na sfery znaczeniowe:

1. Sfera fizyczna (powierzchność, uroda)

Jak wynika z materiału językowego, *стерва* jest postrzegana (zgodnie z uniwersalnym stereotypem kobiecej roli społecznej)⁶ przez pryzmat urody i fizycznej atrakcyjności. Charakteryzuje się pociągającą powierzchownością, wdziękiem i czarem. Troszczy się o swój wygląd według wskazań mody, pielęgnuje urodę, gdyż jest ona jej wielkim atutem i często stosowaną bronią. Nieustannie doskonalili także język ciała (postawę, gesty i mimikę).

Oto kilka ilustracji: *Поняв, что главное оружие – красота, может увянуть, усиленно занимаются продлением молодости // Стерва всегда замечательно выглядит. Никогда не выйдет из дома без маникюра, без макияжа, с немытыми волосами. Она четко знает, что ей идет, что ей надо, чтобы блестяще выглядеть, у нее свой стиль, от которого она никогда не отступает // Она безупречно держит себя – я имею в виду и осанку, и жестикуляцию, и мимику – это все наполнено неуловимым шармом.*

⁶ Por. np. [Karwatowska, Szpyra-Kozłowska 2005].

2. Sfera przeżyć psychicznych (cechy psychiczne, charakterologiczne i społeczne)

Стерва jest bez wątpienia postacią wyrazistą, silną duchem, odpowiedzialną, samodzielną i samowystarczalną. Świadczą o tym następujące przykłady: *Она самодостаточна, гуляет сама по себе и не тяготеет к одиночеству. // Стерва – это уверенность в себе, это сила, ответственность, умение отстаивать свою точку зрения, невзирая на давление oraz typowe kolokacje: сильная, непотопляемая, самостоятельная, самодостаточная.*

Cechuje ją mądrość i inteligencja. Ma refleks, elastycznie reaguje na sytuacje, potrafi błyskotliwie rozmawiać. Celnie ripostuje, nieobca jest jej ironia. Potrafi snuć misterne intrygi, zakładać sidła i ustawiać pułapki na przeciwnika. Przyjrzyjmy się poniższemu przykładowi: *Умна, иронична. Основные её качества – спокойствие и самодостаточность // Она может искусно плести интриги, расставлять ловушки и сети, но делает это неявно и ненавязчиво, не опускаясь до склок и выяснения отношений.*

Ma wyrazisty system wartości i jasno sprecyzowane priorytety życiowe. W jej życiu zaznacza się dominacja dóbr materialnych nad duchowymi. Wie, czego chce od życia i jak to osiągnąć: *Стерва знает, чего хочет, и твердо идет к своей цели. Swój potencjał intelektualny i urodę wykorzystuje w celach handlowych (np. dla kariery): Это женщина, использующая в корыстных целях свой ум и красоту.*

Jest kapryśną egoistką, świat kręci się wokół niej: *Стерва – это женщина, которая в отношениях с людьми всегда преследует только свою выгоду, мало заботясь о чьих-то чувствах // Всегда выбирает она, а не её // Стерва ведь – всегда королева, которая повелевает. Nie umie się przyjaźnić ani pokochać. Основное качество стервы – неспособность любить – дарить себя, не требуя ничего взамен, кроме ответных чувств.*

Jest asertywna: *Умение говорить „нет” твердо и вместе с тем не обидно – тоже из области „стервозного”.*

3. Cechy zachowań i działań, styl życia

Стерва jako kobieta niezależna i samowystarczalna najczęściej żyje samotnie, bez męża, dzieci i przyjaciół: *Стерва – одинокая, „ничейная” женщина // Стервы гуляют сами по себе, как кошки // Скорее, её удел – публичное одиночество, ибо она обречена вечно быть в центре внимания: восхищенного со стороны мужчин, завистливого – со стороны женщин. Nie należy do domatorek: Быть домашней козавкой скучно // предпочтительно не домоседка, потому что домохозяйкам легче скатиться до уровня халата и тапочек. Jest przysłowiową „kobietą pracującą” (деловая стерва, бизнес-стерва), która w pracy zawodowej osiąga sukces i robi spektakularną karierę.*

Punktem odniesienia jest zawsze mężczyzna, jego pozycja społeczno-ekonomiczna i towarzyska; poprzez związek z nim kobieta chce osiągnąć swoje cele i korzyści. *Стерва* nie może zaznać szczęścia w trwałym związku z mężczyzną, gdyż traktuje ród męski instrumentalnie. Zwykle dominuje nad mężczyznami i w wyrafinowany sposób manipuluje nimi: *Стерва – это умение тонко и изячно манипулировать // Стерва виртуозно владеет искусством манипуляции // Если и манипулирует мужьями, то те ничего такого даже не замечают.* Jest to tym łatwiejsze, że ma powodzenie u mężczyzn ze względu na swoją niezwykle atrakcyjność erotyczną, por. częste kolokacje: *чувственная, сексуальная, богиня секса, брызжущая сексуальность.*

Reprezentuje typ *femme fatale*, kobiety wampa, o czym świadczą następujące przykłady: *Стерва – женщина-вамп, она же – фатальная красота, она же – роковая женщина // Прекрасно выглядит, кружим головы мужчинам и вызывает зависть у других женщин // Женщины-стервы в полной мере владеют искусством флирта, игры в „кошки-мышки” // Многие мужчины отождествляют стерву в женщиной-вамп – роскошной, сексапильной, порочной.*

Стерва świadomie przekracza niejawną (choć wyrażenie zarysowaną w kulturze) granicę między światem męskim i kobiecym, wyznaczoną przez dawno ustalone patriarchalne normy życia. Łamie tabu obyczajowe i stereotypowe wzorce kobiecych zachowań, które kobietę uprzedmiotawiają i deprecjonują. *Стерва* przejmuje męskie role, przejawia aktywność seksualną, dominuje nad płcią przeciwną; por. *В общем, получилась некая личность, которая не вписывается в устоявшиеся нормы поведения и морали // Стерва – это определение для любой женщины, взявшей на вооружение мужскую линию поведения, в основе которой заложена борьба, конкуренция, потребность в доминировании и выраженное стремление любыми путями достичь поставленной цели // Стерва – та, которая поступает с мужчиной точно так же, как он привык поступать с ней.* Dlatego też toczy walkę z mężczyznami o prawo do zaistnienia w tradycyjnie męskim świecie (np. w biznesie), stosując z całą premedytacją surowe reguły walki o przetrwanie, działające w tej przestrzeni społecznej: *Стервы – женщины, твердо усвоившие правила игры и осознанно идущие на подлость // Стерва постигла все тайны мужской логики. Мужчины играют по ее правилам // Стервология – уникальная возможность научиться быть успешной женщиной, особенно в отношениях с мужчинами // Стервозность – защитное поведение женщин, бунт против мужской власти // Руководство по выживанию в деловом мире мужчин // Стервология – это наука выживания в мире мужчин.* Z tego powodu kobieta jest przedstawiona przy pomocy metafory zwierzęcej jako „drapieżnik” czy też lwica salopowa: *Стерва – всегда хищница, светская львица.* W takim ujęciu *стерва* – не более чем женщина, умеющая показывать коготки в ответ на неадекватное с ней обращение.

Kobietę przedstawia się w porównaniu z mężczyzną jako stronę silniejszą, dominującą. Często występuje tu konwencja walki/polowania, zgodnie z którą kobieta jest skutecznym wojownikiem/myśliwym, zaś mężczyzna – zwierzyzną łowną i cennym trofeum. Oto przykłady takiego sposobu obrazowania: *Стервология: мастер-класс. Как*

выйти замуж за принца. Выбери добычу и узнай о ней всё. Узнай среду обитания и способы охоты. Расставь капканы и ловушки. „Выстрели” и сразу его наповал! // Стерва – это прежде всего женщина-воин // Стервология – воинское искусство, женская боевая техника.

Ponadto *стерва* jest nieraz charakteryzowana poprzez odniesienia do wartości metafizycznych. Mówi się tu o niezwyklej, tajemniczej aurze: *вокруг стервы создан романтический ореол*, o istnieniu pewnej magicznej formuły: *магическая формула стервы*, a sama omawiana postać określana bywa poprzez peryfrazę *тайна за семью печатями*.

4. Pozycja społeczna

Стерва jest kobietą sukcesu, w związku z czym zajmuje eksponowaną pozycję ekonomiczną, społeczną i osobistą: *Она не в толпе. Она – над толпой. Она умеет „подать себя” везде – на работе, в ресторане, на светском рауте и в постели // Стерва обладает высоким социальным, экономическим и личным статусом. Уznać ją można za profesjonalistkę pod każdym względem: Стерва – это искусство быть красивой, стильной, это профессионализм во всех сферах // Стать профессионалом: компетентной, грамотной, опытной, незаменимой – мастером своего дела // Стерва – сильная и реализованная во всех аспектах женщина. Dlatego też omawiany leksem często staje się synonimem słowa „lider”: Стерва – лидер по жизни, женщина по сути, chociaż nazwa ta jako żeński wariant lidera uzyskuje zdecydowanie niższą ewaluację społeczną: *Неужели женщина, добывающаяся всего того же более настойчиво, и название ей стерва, а для мужчины придумано другое – лидер!**

Стерва wykazuje wysoki poziom samoświadomości i samoakceptacji. Świadomie wybiera graną przez siebie rolę społeczną i afirmuje własną postawę wobec życia oraz określonego modelu świata. Jest kobietą wyzwoloną i niezależną, ma poczucie własnej wartości i siły: *Стерва – это своего рода суперженщина. Она всегда на высоте // Если женщина не признает того, что она стерва, значит, она не настоящая стерва // стерва обладает взвешенной самооценкой // Вне её самой не существует никаких идеалов // Она сама себе супермодель. И только на себя равняется и ориентируется // уравновешенная, полностью уверенная в себе и своих силах женщина.*

Podsumowując poczynione w szkicu obserwacje należy stwierdzić, że reinterpretacja znaczenia leksykalnego i pragmatycznego analizowanego słowa stanowi świadectwo przemian obyczajowo-społecznych. *Стерва* jako znak kultury jest odpowiedzią na tradycyjny seksizm społeczny i kulturowy, albowiem kreuje model „antyświata”, w którym wyraźnie zaznacza się odwrócenie ról: odrzucenie przez kobietę pozycji podrzędnej i biernej w stosunku do mężczyzny na rzecz aktywności i dominacji nad płcią przeciwną.

Leksem *стерва* jest we współczesnym potocznym języku rosyjskim wewnątrznie zróżnicowany pod względem aksjologicznym. Oprócz początkowo negatywnego za-

barwienia nazwa z czasem zaczyna uzyskiwać konotacje pozytywne i ze sfery peryferyjnej, substandardowej języka rosyjskiego (niejako „z ulicy”) usiłuje przemieścić się w stronę centrum („na salony”). Można zaobserwować wyraźną melioryzację rzeczownika żeńskoosobowego *стерва*. Jest to bez wątpienia nobilitacja wynikająca z modyfikacji semantyki i filtru aksjologicznego, która prowadzi do wyniesienia słowa na bardziej prestiżowe „piętra” systemu leksykalno-semantycznego.

Na koniec przedstawimy wstępną definicję pozytywnie konotowanego leksemu *стерва*: **Стерва** – ‘лицо женского пола, способное на некрасивые поступки, но при этом яркой и незаурядной личности, делающей свои подлости виртуозно, изобретательно, со страстью’.

Wykaz źródeł

- Dal = Даль В., *Толковый словарь живого великорусского языка*, Т. IV, М. 1980.
Khimik = ХИМИК В. В., *Большой словарь русской разговорной экспрессивной речи*, СПб. 2004.
Kuzn. = *Большой толковый словарь русского языка*, Сост. и гл. ред. С. А. Кузнецов, СПб. 1998.
Ożeg. = Ожегов С. И. и Шведова Н. Ю., *Толковый словарь русского языка*, М. 1997.
SRB = Мокленко В. М., Никитина Т. Г., *Словарь русской брани (матизмы, обсценизмы, эвфемизмы)*, СПб. 2003.
- Дайн Р., *Стерва!* <www.amazonky.ru/topic/print.php?article=148>.
Калинина О., *Все мы, бабы, - стервы?* <www.delo.to.kg/2005/13/15.shtml>.
Котляр А., *Женщина-стерва: признак современности?* <www.savchenko.sitecity.ru/!text>.
Кузнецова В., *Как стать стервой.* <www.womenspb.ru/article.shtml?txt=447>.
Легко ли быть стервой? <www.woman.ru/?TextáID=43256>.
Молостнова Д., *Стервы – наш идеал.* <www.megapolis.ru/about/mn/?number_id=120article_id=917>.
Моррис Н., *Стервология.* <www.cn.com.ua/N247/3authors/person/person.html>.
Стервология или трактат о стервизме. <<http://babadura.narod.ru/144.htm>>.
Стервология – наука о настоящих женицинах! <<http://vlublenska.boom.ru/company.html>>.
Школа настоящей стервы. Пособие по стервологии. <<http://content.mail.ru/arch./18122/748451.html>>.
<<http://club.osinka.ru/viewtopic.php?t=3920&start=30>>.
<http://herzone.net/so_sterva.htm>.
<<http://stervologia.ru>>.
<<http://syntone.ru/trainings/rakovsky.php#st>>.
<www.amazonky.ru>.
<www.forum-volgograd.ru/thred/13461.html>.
<www.kleo.ru/about_you/stervosofia.shtml>.
<www.mistral.ru/default_rp_29_lvl_2.html>.
<www.shpilka.ru/content/stervology>.
<www.sterva.biz>.
<www.sterva.ru>.
<www.woman.ru>.
<www.womenspb.ru>.

Bibliografia

- Karwatowska M., Szpyra-Kozłowska J. (2005). *Lingwistyka płci. Ona i on w języku polskim*. Lublin.
- Zimny R. (1995). *Wartościowanie i magia w języku reklamy*. W: *Kreowanie świata w tekstach*. Pod red. A. M. Lewickiego, R. Tokarskiego. Lublin, s. 239–254.
- Химик В. В. (2000). *Поэтика низкого, или Просторечие как культурный феномен*. СПб.

SUMMARY***Стервология – about a Modern Russian Woman without a Censorship***

The aim of the present paper is to analyse the Russian substandard nominative unit *стерва* referred to the lexico-semantic field of ‘woman’. In the light of the presented discussion, based on contemporary printed and electronic texts, it can be said that the lexeme *стерва* has achieved new positive conceptualizations in the area of Russian mass communication. The analysed phenomenon may be considered as an evidence of social changes.